

Kobieřice 12. června 1924

**Síly a látky, vstupující do duchovna:
Otázka hnojení**

Viděli jste, že u duchovně-vědeckých metod se i v případě zemědělství jedná o to, aby příroda, včetně působení ducha v ní, byla nazírána do jisté míry zeširoka, jako celek, tedy se vším, co k ní patří, zatímco materialisticky zabarvená věda zachází stále více do podrobností a zabývá se drobnými jednotlivostmi. Ačkoli u zemědělství nemáme vždy co činit rovnou s těmi nejmenšími podrobnostmi, s mikroskopickými objekty, jako je tomu často v jiných přírodních vědách, přesto se setkáváme s tím, co působí v malém a co může být na základě působení v malém odhalováno. Avšak svět, v němž člověk i jiné pozemské bytosti žijí, tento svět není v podstatě ničím, co by bylo možné posuzovat jen podle malých úseků a jednotlivostí. Chtít takto postupovat právě v případě toho, co připadá v úvahu, jednalo o zemědělství, tedy postupovat tak, jak postupuje dnešní běžná věda, by bylo stejné, jako kdybychom chtěli poznat celou bytost člověka, řekněme, podle jeho malíčku nebo ušního lalůčku a z toho bychom chtěli vybudovat to, co jako celek přichází v úvahu. Proti tomu je třeba postavit - a to je dnes tak nutné, jak je to jen trochu možné - skutečnou vědu, která se zabývá velikými světovými souvislostmi.

Nakolik se věda v dnešním běžném smyslu nebo i v tom, co bylo běžné před několika lety, musí sama korigovat, to vyplývá z vědeckých pošetilostí, které - a není tomu ani tak dávo - panovaly například v názorech na výživu člověka. Tyto věci byly všechny zcela vědecké, byly vědecky dokázány. Proti těmto důkazům, pokud se člověk zabýval tím, co tu bylo vzato v úvahu, nebylo možné vůbec nic namítnout. Bylo vědecky dokázáno, že člověk, který má střední tělesnou hmotnost sedmdesát až sedmdesát pět kilogramů, že takový člověk potřebuje pro svou výživu asi sto dvacet gramů bílkovin. A to, jak jsem již řekl, bylo vědecky dokázáno. Dnes už žádný z těch, kdo se zabývají vědou, této poučce nevěří. Neboť věda sama sebe korigovala. Dnes již každý ví, že sto dvacet gramů bílkovin nejen že není nutných, nýbrž že takové množství je přímo škodlivé a že člověk vlastně zůstane nejzdravější, přijme-li denně pouhých padesát gramů. Zde věda korigovala sama sebe. Dnes víme, že tomu tak opravdu je, že přijme-li člověk nadměrně množství bílkovin, vyrábějí tyto bílkoviny ve střevech meziproducty jedovatého charakteru. A jestliže bychom zkoumali nejen pouze ony bezprostřední etapy života člověka, ve kterých mu byla bílkovina podávána, nýbrž celý jeho život, tak bychom poznali, že tímto jedovatým působením je vyvoláno především zúžení artérií ve stáří. Tak jsou vědecké výzkumy, například jde-li o člověka, často mylné z toho důvodu, že berou v potaz jen daný okamžik. Běžný lidský život trvá však přece déle než deset roků a škodlivé vlivy příčin, které se z okamžitého pohledu zdají být velmi příznivé, se často dostaví až velmi pozdě.

Duchovní věda může takovéto chybě podlehnout v mnohem menší míře. Jistě, nechci v žádném případě přizvukovat laciné kritice, které je běžná věda velmi často podrobována za to, že se musí korigovat oním způsobem, o kterém jsem právě hovořil. Je nasnadě, že tomu nemůže být jinak a že je to nutné. Avšak na druhou stranu je stejně laciné napadat duchovní vědu, jestliže chce zasáhnout do praktického života. Duchovní věda je totiž nucena pohlížet na větší souvislosti života a všímá si i těch sil a substancí, které pak vstupují do duchovna, nejen tedy hrubě materiálních sil a substancialit. To platí zcela a naprosto též pro zemědělství. A platí to obzvláště tehdy, když v rámci zemědělství přijde řada na otázku hnojení.

Pokaždé, když ze strany dnešní vědy přijde řeč na otázku hnojení, pokaždé se ukazuje, jak málo má věda skutečné ponětí o tom, co hnojení v rovnováze přírody vlastně doopravdy znamená. Často dnes slyšíme tuto frázi: Hnojivo obsahuje živné látky pro rostliny. Tak je to. Těch několik vět, které jsem předeslal, jsem řekl proto, abych vám ukázal, jak se ve vztahu k výživě člověka musela věda právě v poslední době, v bezprostřední přítomnosti korigovat. Musela sama sebe korigovat, poněvadž vychází ze zcela mylného pohledu, jde-li o výživu jakékoli bytosti.

Podívejte se, věřilo se, že vůbec nejdůležitější na výživě - nemějte mi za zlé, že to říkám zcela bez ostychu - jeto, co denně jíme. Prosím, je jistě důležité, co člověk denně jí. Avšak podstatná část toho, co člověk denně sní, zde není vůbec proto, aby byla jako substance přijata do těla a aby pak byla v těle uložena, nýbrž větší část je zde proto, aby tělu předala síly, které obsahuje, aby tělu dodala vitalitu. Větší část toho, co člověk takto přijme, je pak vlastně opět vyloučena. Takže musíme říci, že se nejedná v první řadě o hmotnostní uspořádání v látkové výměně, nýbrž že se jedná o to, zda do sebe můžeme v potravinách přijímat správným způsobem životní síly. Neboť tyto síly potřebujeme, jestliže například jdeme, nebo pracujeme, anebo vůbec jestliže pohneme pažemi.

Naproti tomu to, co tělo potřebuje k tomu, aby v sobě ukládalo substance, aby se jimi takřkajíc obohacovalo - oněmi substancemi, jež jsou pak opětovně odlučovány, když člověk každých sedm až osm let obnoví svou tělesnou substanci - to je ve své valné většině přijímáno smyslovými orgány, pokožkou, dýcháním. Takže substance, které musí tělo přijmout, které musí uložit, ty přijímá v navýsost jemném dávkování, ustavičně, a zhušťuje je teprve v organizmu. Tělo je přijme ze vzduchu a tak dalece je zatvrdí a zahustí, že je pak musíme v podobě nehtů, vlasů atd. ostříhat. Dopustíme se naprostého omylu, jestliže vytvoříme následující rovnici: Přijatá potrava - průchod tělem - loupání nehtů a kůže atp. Správná formulace musí totiž znít takto: Dýchání, nejjemnější příjem smyslovými orgány, dokonce očima - průchod organizmem - odlučování. A zatím ve skutečnosti to, co přijmeme do svého žaludku, je důležité díky tomu, že to má niternou vitalitu, energii jako topivo, že do těla přivádí síly vůle, které v těle působí.

Vidíte, člověk propadá zoufalství, když slyší názory dnešní vědy na to, co je pravda a co jednoduše vyplývá z duchovního bádání, názory tvrdící pravý opak.

Člověk propadá zoufalství z toho důvodu, protože si říká, jak dalece je obtížné těmto nejdůležitějším otázkám pomoci takovéto vědy vůbec porozumět. Ono porozumění je totiž nutné, neboť dnešní věda by oproti praktickému životu absolutně vedla do slepé uličky. Jistým věcem, které jí leží takřka přímo před očima, nemůže tato věda porozumět. Nehovořím zde o experimentech. Zpravidla bývá pravdou, co o tom věda říká. Experiment může být docela potřebný; zlé je ovšem ono teoretizování. Z něho jsou bohužel vyvozovány praktické pokyny pro nejrůznější oblasti života.

Když si tohle všechno uvědomíme, bude nám zřejmé, jak obtížně lze takto dané problematice porozumět. Na druhé straně je však toto porozumění nutné, a to v těch nejpraktičtějších oblastech života, ke kterým zemědělství patří.

Podívejte se, člověk musí rozumět podstatě působení látek, sil i podstatě působení ducha v nejrůznějších oblastech zemědělského života, chce-li s nimi správným způsobem nakládat. Dítě, které dosud neví, k čemu slouží takový hřeben, ho žmolá v ústech; používá ho bez jakéhokoli stylu, nesmyslně. A zrovna tak používá člověk beze stylu a nesmyslně věci, neví-li, co je jejich podstatou, jak se to u nich vlastně má s tím, na čem záleží.

Vezměme si, abychom si utvořili určitou představu, například strom. Podívejte, strom se odlišuje od běžné jednoleté rostliny, jež zůstává pouhým býlím. Strom se obklopuje kůrou, borkou a tak dále. Co je tedy vlastně podstatou tohoto stromu oproti jednoleté rostlině? Přirovnějme si takovýto strom k navrstvenému kopci země, který je mimořádně bohatý na humus, který v sobě má mimořádně mnoho více či méně rozložených rostlinných látek, který obsahuje možná i živočišné produkty rozkladu (nákres).

Dejme tomu, že toto je onen kopec, v němž bych vytvořil prohlubeň v podobě

kráteru, kopec bohatý na humus. A toto by byl strom. Vně se nachází více či méně pevná část, v nitru pak roste to, co vede k utváření stromu. Bude se vám to zdát zvláštní, že vedle sebe stavím tyto dvě věci. Tyto dvě věci jsou však vzájemně více

příbuzné, než se domníváte. Neboť země, v našem případě protkaná humusovitými substancemi, které podstupují proces rozkladu, takováto země má v sobě éter, má v sobě život. A na tom záleží. Máme-li zemi, která nám svým zvláštním utvářením ukazuje, že v sobě má éterný život, tak je tato země na cestě k tomu stát se schránkou, stát se obalem rostlin. Na této cestě však nezůstane. Nedojde k tomu, aby se tato země stala schránkou rostlině, která se u stromu stahuje do jeho kůry, do jeho borky. Dovedete si představit, že k tomu v přírodě nedojde. Je tomu tak, že prostě místo toho, aby se vytvořil takovýto kopec země obsahující humusovité substance, jež v půdě působí prostřednictvím své zvláštní charakteristické jedinečnosti, vycházející z éteru, ze života, namísto toho se tento kopec uzavře okolo rostliny v určité vyšší vývojové formě.

Jestliže se totiž na nějakém místě na zemi ohraničí určité prostředí, zemský povrch, od zemského nitra, pak všechno to, co se pozvedá nad běžnou úroveň dané krajiny, vykazuje zvláštní sklon k životu, vykazuje zvláštní sklon k tomu, vyplnit se étemě životným klimatem. Plodného prostoupení obvyklé země, anorganické minerální země humusovitými substancemi, anebo vůbec rozklad prodělávající odpadní substancí dosáhnete proto snadněji, jestliže ze země, těmito substancemi prostoupené, vytvoříte kopec. Pak zemina sama získá tendenci stát se ve svém nitru živoucí, stát se příbuznou rostlinám. Tentýž proces probíhá při utváření stromu. Země se vychlípí, rostlinu obklopí a svým éterem, svým životem obklopí strom kolem dokola. Proč?

Podívejte se, říkám to vše z toho důvodu, abyste si mohli představit onu niternou příbuznost mezi tím, co je uzavřeno uvnitř kontur této rostliny, a tím, čím je půda kolem rostliny. Není v žádném případě pravdou, že život končí tam, kde je rostlina ohraničena vůči svému okolí svými konturami. Život jako takový pokračuje, proniká jmenovitě z kořenů rostlin do půdy; pro mnoho rostlin neexistuje vůbec žádná pevná hranice mezi životem uvnitř rostliny a životem v prostředí, v němž tato rostlina žije. Člověk tím musí být prodchnut, musí tomu opravdu zevrubně rozumět, má-li skutečně porozumět podstatě hnojené či nějak jinak podobně ošetřené země.

Je třeba vědět, že hnojení musí spočívat v oživení země, aby rostlina nepřišla do země mrtvé a neměla tak těžkosti s tím, aby ze své životnosti uskutečnila to, co je nutné postupně až k tvorbě plodu. Rostlina uskuteční to, co je nutné k tvorbě plodu, snadněji, je-li již vnořena do života. Vpodstatě je veškerý rostlinný růst tiše parazitický; vyvíjí se vlastně jako parazit na živoucí zemi. A tak tomu musí být. Jelikož v mnoha oblastech na zemi nemůžeme počítat s tím, že příroda sama obdaří zemi dostatkem organických odpadů, které pak natolik rozloží, že je země vskutku dostatečně proniknuta životem, musíme v určitých oblastech na zemi napomoci rostlinnému růstu hnojem. Nejméně v těch oblastech, kde je tzv.

čemozem. Neboť v případě čemozemě se příroda sama stará o to, aby země byla dostatečně živá, přinejmenším v určitých oblastech.

Vidíte, že je tedy opravdu třeba rozumět tomu, oč zde jde. Avšak ještě i něčemu jinému je třeba rozumět - to je dost silný výraz - je třeba vypěstovat si jistý druh osobního vztahu ke všemu, co přichází v zemědělství v úvahu, především osobní vztah k hnoji a jmenovitě k práci s hnojem. Vypadá to jako nepříjemný úkol; bez tohoto osobního vztahu to však nejde. Proč? Podívejte se, to Vám bude okamžitě zřejmé,

pokud dokážete proniknout k podstatě jakéhokoli živého organismu. Podíváte-li se na jeho podstatu, pak má každý živý organismus vždy jednu vnější a jednu vnitřní stranu. Vnitřní strana se nachází uvnitř, vnější strana vně pokožky. Podívejte se nyní na onu vnitřní stranu.

Vnitřní strana má nejen proudy sil jdoucí navenek, ve směru šipky (nákres), nýbrž vnitřní život určitého organismu má též proudy sil, jdoucí od pokožky dovnitř, proudy, které jsou zatlačovány nazpět. Tento organismus je ovšem navenek obklopen všemi možnými silovými prouděními. Prosím, nyní ovšem existuje něco, co zcela exaktním způsobem, avšak v jistém smyslu osobním způsobem vyjadřuje, jak musí organismus utvářet vztah svého nitra ke svému okolí, toho, co je uvnitř, k

tomu, co je vně. Všechno to, co se jako silová působení odehrává v nitru organismu a co v nitru organismu, tedy uvnitř jeho pokožkou tvořených kontur, podněcuje a zachovává život, všechno to musí - promiňte mi opět tento silný výraz - samo v sobě páchnout, mohli bychom též říci zapáchat. A v tom spočívá podstata života. To, co jinak voní, rozšiřuje pach, je místo toho zadržováno pohromadě; že ony věci, jež voní, nevyzařují přespříliš navenek, nýbrž že jsou zadržovány uvnitř a zde voní. Navenek musí žít organismus takovým způsobem, že propouští pokud možno málo z toho, co v něm produkuje vůni podněcující život, skrze svou ohraničující pokožku navenek, takže bychom mohli říci, že organismus je o to zdravější, čím více páchne v nitru a čím méně navenek (nákres).

Neboť směrem navenek je organismus, jmenovitě pak organismus rostlinný, předurčen k tomu, aby nevydával pach, nýbrž aby ho přijímal. A jestliže prohlédneme

podstatu nějaké aromaticky páchnoucí louky, která je plná aromaticky páchnoucích rostlin, tak si povšimneme vzájemného podporování života. Tato vůně, jež se zde rozlévá a jež je jiná než pouhá vůně života, voní z důvodů, kterými se patrně ještě budeme zabývat, a je tím, co nyní na rostlinu působí zvenku. Všechny tyto věci musíme chápat živě, musíme k nim mít osobní vztah. Pak teprve se ocitneme uvnitř skutečné přírody.

Nyní se tedy bude jednat o to, abychom si uvědomili, že hnojení a všechna podobná opatření musí spočívat v tom, že půdě dodáme určitou míru života. Avšak nejen že jí dodáme určitou míru života, nýbrž že jí též dáme možnost, aby v ní došlo k tomu, na co jsem včera obzvláště poukazoval, aby se v ní mohl dusík natolik rozšířit, že je život právě s pomocí dusíku nesen k určitým liniím sil, k určitým siločárám, jak jsem vám to ukázal. Musíme tedy, hnojíme-li, přinést zemi tolik dusíku, aby byl život nesen právě k oněm strukturám, ke kterým musí být v zemi pod rostlinami, tedy v půdě donesen. To je naším úkolem. Tohoto úkolu se však musíme zhostit exaktně věcným způsobem.

Podívejte se, již nyní si můžeme jasně říci, že jestliže použijete jako hnojiva minerální látky, látky čistě minerálního původu, tak se ve skutečnosti nikdy nepřiblížíte tomu, co má charakter země, nýbrž ještě tak nanejvýš tomu, co je v zemi vodnatého. Minerálními hnojivými můžete dosáhnout působení ve vodnatém podílu země; k oživení samotné země však nepostoupíte. Proto budou vaše rostliny, nacházející se pod vlivem minerálního hnojiva, vykazovat takový růst, jenž prozradí, že je podpořen podníčenou vodnatostí a nikoli oživenou zemskostí.

Jestliže budeme chtít tyto věci opravdu studovat, pak se můžeme rozhodnout pro to, že se budeme nejprve zabývat hnojivém nejméně náročným, tedy kompostem, který někdy bývá dokonce v jistém opovržení. Máme zde prostředek oživení země, do kterého se dostává všechno, co má nějakým způsobem charakter odpadů; odpadů málo ceněných, pocházejících ze zemědělství či zahrady, počínaje odumírající trávou a konče spadáným listím apod., dokonce až k tomu, co pochází z uhynulých zvířat atakdále. Jak vidíte, neměli bychom vlastně těmito věcmi v žádném případě opovrhovat. Tyto věci si totiž zachovávají nejen něco z éteru, nýbrž dokonce i část astrality. To je důležité. V hromadě kompostu máme ze všeho toho, co se do ní dostává, skutečně éter, étemou podstatu, život, ale také astralitu. Bytostný éter a astralita zde sice nejsou přítomny v takové míře jako v hnoji nebo v močůvce, zato jsou určitým způsobem stabilnější; jsou zde jistým způsobem, jmenovitě astralita, usazenější. Jedná se pak o to, abychom na onu „usazenost“ odpovídajícím způsobem brali zřetel. Působení astrality na dusík se okamžitě oslabuje, jestliže je přítomen přespříliš bující éter. Přespříliš bující život v étemu takříkajíc nedovolí astralitě, aby v hromadě kompostu vůbec vyvstala.

V přírodě však přece existuje něco znamenitého, o čemž jsem zde již z nejrůznějších hledisek hovořil. To něco je vápník a jeho sloučeniny. Jestliže dodáte vápník, řekněme, ve formě páleného vápna do hromady kompostu, dojde ke vzniku oné zvláštnosti, že, aniž by bylo přespříliš ovlivněno vyvanutí astrality, je éter tímto páleným

váp

nem přijat, čímž je též vyloučen kyslík a astralita je velice vhodným způsobem přivedena k účinku. To má zcela určitý důsledek. Dosáhne se tím toho, že, hnojíme-li kompostem, sdělujeme půdě něco, co vede k velmi silnému vzájemnému pronikání astrality se zemí, bez okliky přes éter.

Pomyslete si tedy, že astralita, aniž by procházela oklikou přes éter, velmi silně proniká zemí, takže země je tím zcela mimořádně, abych tak řekl, astralizována. Cestou astralizace je proniknuta dusíkem, sloučeninami dusíku, takže to, co zde vzniká, se vskutku velmi podobá jistému procesu v lidském organizmu, procesu rostlinného charakteru, který je ovšem podobný rostlině, s tím rozdílem, žemu málo záleží na tom, aby dospěl až k tvorbě plodu, a zůstává u tvorby listů a stonků. Tento proces, který zde zemí sdělujeme, musíme v sobě mít především proto, abychom potraviny dovedli odpovídajícím způsobem k vitalitě, k pohyblivosti, o níž jsem tvrdil, že je jí tu třeba. K této pohyblivosti půdu podnítlíme, jestliže ji ošetříme popsáním způsobem. Přivedeme ji tak k tomu, že z ní vzešlé produkty působí velice dobře například na zvířata, která je pozrou, takže ta pak mohou při dalším působení těchto produktů vyvíjet vnitřní vitalitu; jejich tělo se stává vnitřně vitálnější. Jinými slovy: Uděláme dobře, když budeme takovýmto kompostem hnojit své louky a pastviny. A jestliže to budeme provádět důsledně, dosáhneme právě díky tomu - zejména tehdy, budeme-li provádět i jiné procedury, o které se zde jedná - toho, že z pastevního porostu získáme dobré krmivo, takové krmivo, které je upotřebitelné jako krmivo suché ještě i tehdy, je-li posečeno. Jedno bych však chtěl zdůraznit: Abychom v těchto záležitostech postupovali správným způsobem, musíme tuto záležitost prohlédat právě jako celek. Neboť jednotlivá opatření, která zde musíme provádět, závisejí přirozeně v mnoha směrech na citu. Tento cit však vyvineme, jestliže správně prohlédáme celou podstatu tohoto procesu.

Ovšem pozor, ponecháme-li hromadu kompostu tak, jak jsem to až doposud popsal, tak se snadno může stát, že z ní její astralita bude unikat do všech stran. Nám se však jedná o to, abychom si nyní k těmto věcem vytvořili osobní vztah, abychom u této hromady kompostu dosáhli toho, aby páchla co možná nejméně. Toho můžeme snadno dosáhnout tím, že položíme vždy nejprve tenkou vrstvu materiálu, pak trochu, řekněme, rašeliny, opět tenkou vrstvu materiálu a tak dále. Tak je udržováno pohromadě to, co by jinak unikalo v podobě pachu. Neboť pro dusík je skutečně charakteristické, že se velmi rád vydává do dále ve sloučeninách všech možných podob. Nyní je však zadržován. Chci tím naznačit především to, že člověk musí celou onu zemědělskou bytost ošetřovat právě s tím přesvědčením, že aby celá ta věc působila, musíme všude vlévat život, ba dokonce že všude musíme vlévat astralitu.

Vyjděme nyní z toho, co bylo až doposud řečeno, a věnujme se něčemu jinému. Už jste někdy přemýšleli o tom, proč mají krávy rohy, anebo proč mají jistá zvířata parohy? To je velice důležitá otázka. Avšak vysvětlení, které nám k tomu nabízí věda, je obvykle něčím mimořádně jednostranným a povrchním. Zodpovězme si nyní onu otázku, proč mají krávy rohy. Podívejte se, řekl jsem, že živé organizmy nemusí mít vždy pouze navenek zaměřené proudy sil, ale že mohou mít také proudy sil směřující

dovnitř. Představte si, prosím, nyní takovýto hroudovitě utvářený organizmus, který má silová proudění jdoucí ven a silová proudění jdoucí dovnitř. Celá ta věc by byla velmi nepravidelná a vznikl by jakýsi hroudovitý organizmus, jakýsi chuchvalcovitý živočich. Měli bychom pak krávy, které by vypadaly velice neobyčejně, kdyby tomu tak bylo. Všechny by vypadaly jako veliké chuchvalce s malými náznaky chodidel, tak, jak vypadají v prvním embryonálním stadiu. Tato podoba by jim zůstala; vypadaly by opravdu groteskně. Tak ovšem kráva nevypadá. Taková kráva má jednak rohy, jednak paznehty. Co se děje na místech, kde vyrůstá pazneht anebo roh? Tvoří se tu místo, které s mimořádnou intenzitou vysílá proudění dovnitř. Vnější svět je zde obzvláště intenzivně odloučen. Vzniká tady místo, kde je nejen komunikace skrze propustnou pokožku nebo vlas, nýbrž kde jsou tomu, co proudí navenek, plně uzavřeny brány. Vytváření rohů souvisí tudíž s celkovou podobou zvířete. Tvorba rohů a paznehtů souvisí s celkovým utvářením zvířete.

Zcela jinak je tomu u tvorby paroží. U tvorby paroží se nejedná o to, aby byly proudy vedeny nazpět do organismu, nýbrž aby byla určitá proudění vedena o kousek dál navenek. Jedná se o to, že jsou zde ventily, jimiž určitá proudění - a ta nemusí být vždy tekutá či vzdušná, nýbrž mohou být také proudění sil, která jsou v paroží lokalizována - že se navenek vybíjejí. Jelen je krásný tím, že intenzivně komunikuje se svým okolím, a to tak, že vysílá navenek jistá svá proudění a žije se svým okolím. Tím přijímá všechno to, co organicky působí v nervech a smyslech. Jelen je nervózní zvíře. V jistých souvislostech jsou všechna zvířata, mající paroží, proniknuta proudy tiché nervozity, což se jim zračí v jejich očích.

Kráva má rohy, aby sama do sebe vysílala to, co má mít astrálně éterický utvářející působení, co se má při pronikání organizmem dostat až do trávicího aparátu, takže hodně práce v trávicím aparátu vznikne právě díky záření vycházejícímu z rohů a paznehtů. Kdo chce tudíž rozumět slintavce a kulhavce, tedy zpětnému působení periferní oblasti organismu na trávicí trakt, ten musí porozumět této souvislosti. Náš prostředek proti slintavce a kulhavce je pak postaven na porozumění této souvislosti. V rohu tak máte něco, co je díky své zvláštní přirozenosti a podstatě velmi vhodné k tomu, aby to živoucnost a astralitu vyzářovalo nazpět do vnitřního života. V rohu máte něco, co vyzářuje život a dokonce i astralitu. Ano, je tomu tak. Kdybyste se mohli pohybovat v živém organismu krávy, tak byste, kdybyste byli uvnitř v kravském bříše, cítili, jak z rohů proudí dovnitř astralita a život. U paznehtů je tomu podobně.

Z toho vyplývají určitá doporučení z naší strany, jejichž smyslem je zvýšit účinnost toho, co se používá jako obvyklý chlěvský hnůj. Co to vlastně je, ten „obvyklý“ chlěvský hnůj? Obvyklý chlěvský hnůj je to, co vstoupilo jako vnější potrava do zvířete, co bylo organizmem až do určitého stupně, až do určitého bodu přijato, co bylo podnětem k tomu, že v organismu dynamicky vznikla silová působení, co však není použito v první řadě k obohacení substancemi, nýbrž je opět vyloučeno. Tato hmota však byla v organismu, kde došlo k jejímu prostoupení astralitou a éterem. Hnůj je v astrální sféře prostoupen silami nesoucími dusík, v éteru pak silami nesoucími kyslík. Tím je hmota, která se nyní objevuje jako hnůj, proniknuta.

Pomyslete si nyní, že tuto hmotu vezmeme a předáme ji v jakékoli formě zemi - k podrobnostem se ještě vrátíme. Vlastně tak zemi dodáme éter a astralitu, které se zákonitě vyskytují v bříše zvířete, kde vytvářejí síly rostlinného druhu. Neboť síly, jež vytváříme v našem trávicím traktu, jsou rostlinného druhu. Vlastně musíme být velice vděční za to, že je hnůj zvířaty vyměšován, neboť díky němu jsou éter a astralita vynášeny z nitra orgánů ven na svobodu. To vše v hnoji zůstává. My to jen musíme odpovídajícím způsobem zachovat. Takže tedy máme ve hnoji před sebou něco, co je étemé a astrální. Tím způsobuje hnůj v půdě, v jejím zemním podílu oživení a také astralizování. Nejen ve vodnatém podílu půdy, nýbrž zejména v tom, co v ní má zemní charakter. Hnůj překonává svou silou anorganičnost země.

To, co je zde předáváno zemi, musí přirozeně nejprve ztratit svou původní formu, kterou to mělo ještě předtím, než to bylo přijato jako krmivo. Neboť to musí projít právě vnitřním organickým procesem systému látkové výměny. Toto krmivo je v jisté souvislosti podrobena rozkladu, rozpouštění. Ideální ovšem je, dojde-li právě k tomu, že je podrobena rozpouštění skrze svůj vlastní éter a svou vlastní astralitu. Zde pak nastupují parazité, ony nejdrobnější živé organizmy. Ti zde nacházejí dobrou živnou půdu. Z toho také vychází domněnka, že tyto parazitní organizmy mají vůbec co do činění s jakostí hnoje. Tyto organizmy jsou však pouze dokladem toho, že hnůj se nachází v tom či onom stavu. V tom, že něco takového signalizují, může spočívat jejich význam. Jestliže se však domníváme, že můžeme očkováním těmito bakteriemi a podobně hnůj radikálně zlepšit, tak podléháme klamu. Ono se to tak může při pohledu zvenčí nejprve jevit, avšak ve skutečnosti tomu tak není. Ještě se k tomu dostanu a zmíním se o tom, do jaké míry tomu tak ve skutečnosti není. Nyní však pojďme dále.

Vezměme si hnůj, tak jak ho můžeme získat, napěchujeme ho do kravského rohu a tento roh vložíme do určité hloubky - řekl bych tak třičtvrtě až půldruhého metru hluboko, nemáme-li vespod příliš jílovkou nebo příliš písčitou půdu - do země. Můžeme si k tomu zvolit dobrou půdu, která není písčitá. Podívejte se, tím, že jsme nyní tento kravský roh s obsahem hnoje zahrabali, tím konzervujeme vevnitř rohu ony síly, se kterými si roh zvykl zacházet v krávě samotné, a sice vyzářovat nazpět to, co je oživující a astrální. Tím, že je roh zvenku obklopen zemí, proudí do jeho vnitřní dutiny veškeré záření působící ve smyslu éterizování a astralizování.

Hnůj vyplňující kravský roh, celý obsah tohoto kravského rohu je pak silami, které nyní přitahují z okolo ležící země všechno, co je oživující a étemé. Tento hnůj je pak přes celou zimu, kdy je tedy země nejvíce oživena, niterně oživován. Niterně oživená je země ponejvíce v zimě. Všechno živoucí je v tomto hnoji konzervováno a v obsahu kravského rohu se tak získá mimořádně koncentrovaná, oživující hnojivá síla.

Pak můžeme tento roh vyhrabat. Hnůj, který je vevnitř, vyjmeme. Při našich posledních zkouškách v Domachu se panstvo samo přesvědčilo, že hnůj, když jsme ho vyňali, již vůbec nezapáchal. Bylo to velmi markantní. Ten hnůj už neměl žádný pach. Jakmile byl však zpracován ve vodě, začal být přirozeně opět poněkud cítit. To potvrzuje, že všechno páchnoucí je v něm koncentrováno a zpracováno. Je v něm ohromná astrální a étemá síla, kterou můžete použít tehdy, když obsah, který zde

vyjmeme z kravského rohu, poté co přezímal, zředíte obyčejnou vodou, která by měla být snad jen trochu ohřátá. Když jsem si prohlédl plochu, která měla být pohnojena - člověk si tak vytvoří představu o kvantitavních poměrech - ukázalo se vždy, že chceme-li takovými hnojem ošetřit plochu, která je asi tak velká jako, řekněme, od třetího okna zhruba k první příčné chodbě (asi 1200 nr), potřebujeme k tomu jeden kravský roh, jehož obsah zředíme asi v polovině vědra vody. Celý obsah rohu však musíme s vodou důkladně propojit. To znamená, že teď musíme začít míchat, a sice tak, že rychle mícháme podél okraje vědra, kolem dokola po jeho periférii, takže se vevnitř vytvoří kráter téměř až ke dnu, až se to všechno otáčením dostává skutečně do rotace. Pak rychle změním směr míchání, takže to celé klokotá podél protilehlé strany. Provádíme-li toto jednu hodinu, dosáhneme důkladného proniknutí.

Musíte si uvědomit, jak málo práce je k tomu třeba. Pracovní zatížení v tomto případě nebude příliš veliké. Kromě toho si dokážu představit, že mnozí lidé v zemědělství, kteří jsou právě bez práce, budou z toho mít obzvláštní potěšení, přinejmenším zpočátku, budou-li tímto způsobem míchat hnůj. Jestliže to tedy obstarají dcery a synové od rodin, pak by to mohlo být obstaráno tím nejskvělejším způsobem. On je to totiž velice příjemný pocit, když si povšimnete, jak se z toho, co bylo až dosud bez zápachu, rozlévá přece jen ještě tiše zadržovaná vůně. Takový osobní vztah, který k této věci můžete vyvinout, má něco mimořádně blahodárného pro člověka, jenž rád obecně vnímá přírodu, nejen tak, jak to stojí v bedekru.

Dále se bude jednat již jen o to - na malých plochách to lze provést za pomoci obvyklého postřikovače - abychom tu věc rozstříkali po orné půdě tak, aby se spojila se zemí. Je samozřejmé, že tu věc bude třeba potom provádět tak, že budou muset být pro větší plochy zkonstruovány zvláštní stroje. Pokud to však dojde až k tomu, že se obvyklé hnojení spojí s tímto druhem, abych tak řekl, „duchovního hnoje“, pak bude vidět, jaká úrodnost může z těchto věcí vzejít. Jmenovitě bude zřejmé, že je tyto věci možné zcela mimořádným způsobem vyvíjet. Neboť na toto opatření, které jsem právě popsal, může navazovat opatření jiné, které spočívá v následujícím postupu:

Vezmeme opět kravské rohy, které však tentokrát nenaplníme hnojem, nýbrž na moučku rozdrčeným křemenem či ortoklasem nebo živcem, z nichž vytvoříme kaši, která je hustá asi jako zcela řídké těsto, a tím pak vyplníme kravský roh. Nyní, místo toho, abychom roh nechali přezimovat, ponecháme ho zde přes léto. Poté, co přečkal léto, tedy za pozdního podzimu, ho vyjmeme a obsah uchováme do příštího jara. Vyjmeme tedy to, co bylo vystaveno letnímu životu v zemi, a zacházíme s tím podobným způsobem, pouze s tím rozdílem, že nyní potřebujeme mnohem menší množství. V jednom vědru vody můžete tedy rozmíchat kousek veliký jako hrášek. Možná, že by tento kousek mohl být veliký jen jako špendlíková hlavička. Musíme to ovšem míchat také po dobu jedné hodiny. Použijete-li to k postřiku samotných rostlin - obzvláště se to osvědčí u zelenin a podobných rostlin - nikoli však k brutálnímu polití, nýbrž k postřiku, pak uvidíte, jak toto opatření doplňuje ono působení, které přichází z druhé strany, ze země prostřednictvím rohového hnoje, jak toto působení podporuje. Odpovědi na otázky

A pokud by se jednou, což by nebylo vůbec, abych tak řekl, na škodu, ta věc

rozšířila skutečně na celá pole, proč by pak nemělo být možné opatřit si stroje. A takové stroje vyrobit, to by nemělo být nijak zvlášť obtížné, tedy stroje, které provedou přes celá pole slabounký postřík, jaký právě potřebujeme. Pak byste viděli, jak rohový hnůj vytlačí zespoda nahoru a jak to druhé táhne zhora, táhne ani málo ani moc. Nádherně by to mohlo působit právě u setých plodin.

Vidíte, tyto věci vyplynuly právě, abych tak řekl, z většího okruhu pozorování a nikoli z toho, co se právě s tím jedním provádí, protože to je to samé, jako kdybychom chtěli teoreticky vytvořit celého člověka z jeho prstů; tím dosáhneme zajisté něčeho, co bychom neměli podceňovat. Podívejte se, to, co se dnes zkoumá, co může být zemědělci k užitku, koneckonců je tomu tak, že se zkoumá, jak lze dosáhnout při produkci nejvyššího finančního výtěžku. Na tom ostatním ani tak nezáleží. Že ano - jistě, člověk na to nemyslí pořad, avšak v podvědomí je to neustále - a zemědělec se pak diví, když díky nějakému opatření dosáhne krátkodobě velikých úspěchů, má například velké brambory, má něco, co vyniká velikostí, co nabíhá a bobtná. Ano, ovšem dál už se ve výzkumech nepokračuje, neboť to všechno není na celé té věci to nejdůležitější.

Nejdůležitější je, aby se člověku dostávalo věci, které jsou pro jeho bytí co nejprospěšnější. Můžete klidně vypěstovat nějaký plod, na poli nebo na zahradě. Tento plod však může člověku pouze naplnit žaludek, ale ne už organicky podporovat jeho vnitřní bytí. Ovšem až k tomu bodu, aby člověk dostával pro svůj organizmus ten nejlepší druh výživy, k tomuto bodu to dnešní věda nemůže přivést, protože vůbec nenajde cestu, která k tomu vede.

Ovšem podívejte se, to, co lze říci z pohledu duchovní vědy, vyplývá z celé přírodní rovnováhy. Vychází se z celku; proto je to jednotlivé, což musí být řečeno, směrodatné pro celek. Jestliže se v zemědělství postupuje takto, pak nemůže být důsledkem nic jiného než to, že zemědělství poskytne člověku i zvířeti to nejlepší. Při těchto úvahách se vždy vychází od člověka; člověk je brán za základ. Z toho vyplývají pokyny, které uvádím proto, aby se přirozenosti člověka dostalo vůbec té nejlepší obživy. Tím se tato forma uvažování liší od oněch forem, které jsou dnes běžné.